Lausunto tulevasta WIPO:n mallioikeussopimuksesta (Perusmuistio / TEM 15.7.2024)

Taustaa

Komissio antoi 6.6.2024 suosituksen (COM(2024) 232 final) neuvoston päätökseksi, jolla on tarkoitus valtuuttaa komissio neuvottelemaan Euroopan unionin puolesta mallioikeutta koskevasta yleissopimuksesta, jonka perusehdotus on julkistettu (WIPO, DLT/DC/3, jäljempänä mallioikeussopimus). Tarkoituksena on valmistella Suomen kantaa mallioikeussopimukseen Euroopan unionin ja jäsenvaltioiden päätöksentekoa varten.

Perusmuistion mukaan Suomi pitää tärkeänä kansainvälisen mallioikeutta koskevan yleissopimuksen tekemistä ja katsoo, että se voi hyväksyä neuvottelumandaatin myöntämisen Euroopan komissiolle mallioikeutta koskevan yleissopimuksen neuvotteluja varten. Suomi pitää perusmuistion mukaan erittäin tärkeänä, että EU voi liittyä sopimuksen osapuoleksi ja äänestää yhtä monella äänellä, kuin sillä on jäsenvaltioita. Edelleen perusmuistion mukaan vaihtoehtoisesti Suomi voi hyväksyä ratkaisun, jossa EU sallii erillisellä päätöksellä jäsenvaltioiden liittymisen sopimukseen EU:n yksinomaisesta toimivallasta riippumatta, jos sillä saavutetaan sama lopputulos. Perustelumuistion mukaan Suomi katsoo, että mallioikeussopimuksen tulisi olla tarkkarajainen ja selvä, eikä sen tulisi sisältää edes vapaaehtoista ilmoitusvelvollisuutta geneettisten resurssien ja traditionaalisen ilmaisun käytöstä. Edelleen perustelumuistion mukaan Suomi suhtautuu joustavasti siihen, miten sopimuksen keskeiset tavoitteet saavutetaan.

Arviointia

Nähdäksemme Suomen intressissä on mallioikeuden kansainvälinen harmonisointi ja hakumenettelyjen yksinkertaistaminen, koska meillä on suhteessa runsaasti design ja muotoilualan liiketoimintaa harjoittavia yrityksiä, joiden toiminta on nyt tai mahdollisesti tulevaisuudessa korostuneen kansainvälistä. Suomen kotimarkkina on lisäksi pieni, jolloin kansainvälinen liiketoiminta ja sen myötä kansainvälisen suojan saaminen korostuu entisestään. Perusmuistion kannan mukaisesti sopimushankkeeseen on siten perusteltua suhtautua myönteisesti erityisesti Suomen kaltaisessa valtiossa.

EU:n säänneltyä mallioikeutta direktiivillä ja unionin laajuisen suojamuodon luovalla asetuksella EU:sta on tullut mallioikeuden keskeinen sääntelijä ja EU:n tuomioistuimista keskeisiä laintulkitsijoita unionin alueella. Unionilla on lisäksi laaja kauppapoliittinen toimivalta immateriaalioikeuden alueella. Kyseinen toimivalta on yksinomainen, jolloin unionilla on laaja yksinomainen toimivalta solmia immateriaalioikeutta koskevia kansainvälisiä sopimuksia.

Perustelumuistion mukaisesti pidämme oikeana lähtökohtana, että vireillä oleva sopimus tulee ainakin pitkälti kuulumaan unionin yksinomaiseen kauppapoliittiseen toimivaltaan. Asian arviointi riippuu kuitenkin tarkemmin sopimuksen tulevasta yksityiskohtaisemmasta sisällöstä sekä EU:n tuomioistuimen mahdolliseen arvioon unionin toimivallasta, jos jokin EU:n toimielin tai jäsenvaltio päättää tällaista arviota siltä tiedustella. Perustelumuistion mukaisesti on myös perusteltua yrittää varmistaa, että mahdollinen EU:n yksinomainen toimivalta koko sopimuksen osalta ei johda siihen, että 27 äänen sijasta unionilla olisi vain yksi ääni sopimusta koskevassa päätöksenteossa.

Kyseenalaistamme kuitenkin lähtökohtaa, jonka mukaan mallioikeussopimuksessa ei voisi olla edes vapaaehtoisesti täytäntöönpantavaa edellytystä (perusehdotuksen 3 artiklan Alternative A, ix-kohta) paljastaa mallioikeuteen sisältyvä tai siinä käytetty traditionaalinen kulttuurinen ilmaisu, traditionaalinen tietämys tai biologinen/geneettinen resurssi.

Näiltä osin kiinnitämme huomiota siihen, että vastaava edellytys on sisällytetty patentteja koskevaan WIPO:n vuonna 2024 solmittuun kansainväliseen sopimukseen teollisoikeuksista, geneettisistä resursseista ja niihin liittyvästä traditionaalisesta tietämyksestä (WIPO, GRATK/DC/7, 24.5.2024). Vaikka sopimus ei koske suoraan mallioikeutta, siitä ilmenevä lähtökohta on yhtä relevantti mallioikeudessa.

Kiinnitämme huomiota lisäksi YK:n alkuperäiskansojen oikeuksia koskevaan julistukseen (UN, 61/295) ja erityisesti sen 31 artiklaan. Kyseinen julistus ja erityisesti sen 31 artikla vahvistaa lähtökohtaa, jonka mukaan alkuperäiskansojen oikeudet tulee huomioida myös immateriaalioikeuksia koskevassa sääntelyssä yleisesti, mukaan lukien mallioikeussääntelyssä. Julistuksen 31 artikla viittaa nimenomaisesti myös alkuperäiskansojen malleihin (designs). Suomessa edellytys liittyy erityisesti saamelaisten oikeuksiin perinteisiin malleihin. Alkuperäiskansojen oikeuksia suojataan myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen alaisuudessa eri oikeuksien kautta, mikä ilmenee Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä.

Yllä olevista syistä pidämme perusteltuna löytää oikea tasapaino edellä mainitun perusehdotuksen alkuperäiskansojen oikeuksia edistävän vaihtoehtoisen muotoilun ja menettelyjen yksinkertaistamisen välillä. Nähdäksemme alkuperäiskansojen oikeuksia turvaamaan pyrkivä ja sopimusosapuolille valinnanvaran jättävä muotoilu olisi jossain muodossa perusteltu ja yhdenmukainen edellä mainitun YK:n julistuksen ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen kanssa, kun taas valinnanvaran poistaminen ei ole omiaan edistämään alkuperäiskansojen oikeuksien toteutumista.

Tuomas Mylly
Professori, Turun yliopisto
Johtaja, IPR University Center

Juha Vesala
Yliopistonlehtori, Turun yliopisto
Johtaja, IPR University Center